

**SZNBK ELŐADÁSAINAK RÖVID
ÖSSZEFOGLALÓJA**

Szeged, 2023. augusztus 28–30.

**KURZE ZUSAMMENFASSUNGEN DER
SZNBK-KONFERENZPRÄSENTATIONEN**

Szeged, 28.–30. August 2023.

01 AKIYAMA, Manabu John

“Parapetasma” (Clement of Alexandria, *Stromateis* 5:4:24:2) as a Paraphrase of the “Katapetasma” (Math 27:51)

One of the main theological messages of Clement of Alexandria (150–215) is: “Philosophy was to the Greek world what the Law was to the Hebrews, a tutor escorting them to Christ” (*Str.* 1.5.28.3). In the fifth book of the same work of Clement, we find his opinion that the gratifying persuasion of the Greek Poets, e.g., Homer and Hesiod, was the “Parapetasma” (“curtain”) of the Sanctuary (5:4:24:2). The Gospel according to Matthew reports us that “the veil of the Sanctuary (“Katapetasma”) was torn in two from top to bottom” after the death of Christ on the cross, while “the tombs opened, and the bodies of many holy people rose from the dead” (27:51–53). This is the first expression of the faith of Christianity, together with 1 Peter 3:19, in the liberation of the dead by Christ’s descent into hell. A fragmental work of Clement, a commentary on the Four Canonical letters (1 Peter, Jude, 1 and 2 John), is transmitted to us through the Latin translation of Cassiodorus (ca.540) under the title of *Adumbrationes* (Stählin 203:5–206:23). In relation to a passage of 1 Peter (2:9), which is based upon verses of the Second Isaiah (43,20–21), Clement says: “we are a royal priesthood, since we are called to the kingdom, and we are of Christ”, that is, “our souls which are offered to God” (204:25). The Letter of Peter emphasizes the significance of Baptism because it saves us as an appeal to God for a good conscience through the resurrection of Jesus Christ (3:21). Clement refers to the fact that our regeneration through the risen Christ happens in our souls (203:7–8), since “although soul is not incorruptible by nature, but becomes incorruptible in the grace of God by our faith, justice and intellect” (203:20–21). The significance of Baptism can be explained from the viewpoint of the “descent of grace” in an analogous way with the Holy Communion: The Lord descends into the midst of us in the form of the Host in the process of the Holy Communion. Similarly, God descends into us in the process of Baptism, in which we can maintain our life only through the grace of God. It seems that Clement puts an important role on Hesiod among the Greek thinkers because of the position of Hesiod both as a philosopher and as a poet. According to the mythology of Hesiod, Zeus swallowed up Metis, the Goddess of Prudence, into himself (*Th.* 899); and later, from the head of Zeus, Athena, the Goddess of Wis-

dom, was born (*Th.* 924). We may interpret such a mythological explanation of the Ancient Greeks theologically that the significance of the act of Zeus to swallow Metis up can be revealed through the process of Baptism and the Holy Communion. Therefore, we may say in harmony with Clement that the “Parapetasma” of the Sanctuary is a paraphrase of the “Katapetasma”, since “God Himself is giver of all good things” (206:17).

02 BÁCSKAI Károly

An Introduction to the Hungarian Sign Language New Testament Translation by the Hungarian Bible Society. / A Magyar Bibliatársaság bevezetője a magyar jelnyelvi újszövetségi fordításba.

03 BARNA Gábor

Reimbibel(n)

Übersetzungen in Versform bilden eine besondere Gruppe von Bibelübersetzungen in nationalen Sprachen. Inhaltlich handelt es sich dabei oft um so genannte Evangelienharmonien, d.h. um Fassungen von Texten, die sowohl aus dem Alten als auch aus dem Neuen Testament zusammengestellt wurden und manchmal auch apokryphe Elemente enthalten. In meinem Vortrag werde ich drei Versbibeln in ungarischer Sprache vorstellen. Das Werk des römisch-katholischen Priesters Sándor Búza, *Der Heiland*, das die vier Bücher des Neuen Testaments in 20 Kapitel zusammenfasst, wurde 1885 veröffentlicht. Lajos Varga, ein Vorsänger und Wallfahrtsführer, veröffentlichte 1899 sein umfangreiches vierbändiges Werk unter dem Titel *Reimbibel*, das die Evangelien des Alten und Neuen Testaments in Versen zusammenfasst. Er fügte apokryphe Elemente, die Legenden ungarischer Heiliger und eine so genannte Schöpfungssage aus der ungarischen Folklore hinzu. Die dritte Reimbibel hat 1946 Endre Viatórisz, ein lutherischer Pfarrer, für Kinder in Versform geschrieben, die auf dem Lukasevangelium basiert. Jede Ausgabe ist mit Bildern illustriert.

Alle drei Werke dienen unterschiedlichen Zwecken und sind für verschiedene Zielgruppen bestimmt. Sándor Búza, ein katholischer Priester, schrieb sein Gedicht „zum geistlichen Nutzen der Gläubigen“, „in einer volkstümlichen und anschaulichen Form“. Lajos Varga hatte die Bedürfnisse der einfachen Dorfbewohner im Sinn. Und der lutherische Pfarrer

Endre Vietórisz wollte die Kinder dazu ermutigen, die „große Bibel“ in die Hand zu nehmen.

Der Vortrag befaßt sich auch mit Form und Inhalt der Reimbibel von Lajos Varga.

Bible(s) in Verse

Translations in verse form form form a special group of national language Bible translations. In terms of content, these are often so-called gospel harmonies, i.e. versions of texts compiled from both the Old and the New Testament, sometimes including apocryphal elements. My presentation will present three verse Bibles in Hungarian. Sándor Búza, a Roman Catholic priest, published his work *The Saviour*, a summary of the four books of the New Testament in 20 chapters, in 1885. Lajos Varga, a precentor and pilgrimage leader, published his four-book work *Bibel in Verse* 1899, which summarises the books of the Old and New Testaments in verse. He added apocryphal elements, the legends of Hungarian saints and the so-called creation legends from Hungarian folklore. Endre Vietórisz, a Lutheran pastor, wrote the third verse of the Holy Scriptures for children in 1946, based on the Gospel of Luke. Each edition is illustrated with pictures.

All three works have different purposes and are intended for different readership. Sándor Búza, a Catholic priest, wrote his poem “for the spiritual benefit of the faithful”, “in a popular and illustrative form”. Lajos Varga had the needs of ordinary villagers in mind. And the Lutheran pastor Endre Vietórisz aimed to encourage children to receive and read the “big bible”.

The presentation will also examine some of the form and content of Lajos Varga’s verse Scriptures.

04 BATÓ Ágnes

“In emulation opposite to Heav’n” – Dogma and Drama in Paradise / „Vetélkedik bölcs kormányzatban még a Mennyei is” – Dogma és dráma a paradicsomban

John Milton has always been considered a controversial person, a poet of the Devil’s party by William Blake, an advocate of regicide and divorce; but the discovery the Latin text *De Doctrina Christiana*, widely attributed to him stirred up the reception of his works. “Bright Essence”

(1971) discusses the poet's alleged heresy, comparing dogma, De Doctrina Christiana, the contemporary heresies and Milton's poetry, and argues that the poem creates its own dogma, while also making sacrifices for the sake of drama.

In my doctorate research I study imitation, and the similarity to God as it is expressed in the epic poem through metaphors such as kinship (father, son) and image (being the image, likeness) and I argue that while the poem relies heavily on classical, mythological antecedents, these create the contrast with the biblical subtext. The triangle of Satan, as the Father, Sin as the daughter and Death as their son serves as not only an antithesis to the kinship between the divine Father and Son, but also as a negative interpretative framework which criticizes the rivalry innate in the classical understanding of the father-son relationship, offering the divine alternative.

Neil Forsyth (2003) explains that Satan reinterprets the divine prohibition in the Temptation scene; in my view he creates a negative paraphrase of the biblical text in the epic, imitating God in order to undo creation. Throughout the epic, the angels, the Son, and Adam and Eve negotiate likeness to God, in order to find the way how to imitate the Creator and become more like Him.

05 BENYIK György

A szövegűségtől az üzenet hűségéig

A Biblia szövege nem egyszerre hullott le az égből, sőt, az olvasókhöz nem is csak a „kinyilatkoztatott” szöveg juttatta el a vallási üzenetet, hanem annak átdolgozásai, parafrázisai is. Az alábbi tanulmányban ennek a történelmi folyamatnak legfontosabb állomásait és dokumentumait szeretnék vázlatosan bemutatni.

Isten üzenetei embereken keresztül érkeztek hozzánk. Ábrahám, Izsák, Jákob és az egyiptomi József, de legfőképpen Mózes a személyesen átélt üzenetet adták át szóban. Az ószövetségi vallási élmények azonban sokkal később formálódtak szöveggé, ebben valószínű Mózes egyiptomi műveltségének nagy szerepe van, de a Tóra Kr. e. 1000 környékén, Salamon uralkodás idején kezd kialakulni óhéber nyelven, ezt megelőzően, de még ezután is él a szóbeli továbbadás hagyománya előbb klánok, majd törzsek körében. Még Dávid és Salamon idejében is folytatódik a különböző ünnepeken az írásba foglalt hagyományok mellett, de már egész

Izrael számára őrzött vallási alapként formálódott a szöveg. De a kevesek által ismert szöveg el is vesztetett, legalább is erre utal a Joziás (Kr. e. 640–609) féle reform, amely a templom romjai között talált szövegről beszél, amely a Deuteronomista reform elindítója lett, és jelentősen hozzájárult a Tóra szövegének átdolgozásához. Az Ószövetség és az Újszövetség kritikai szövege több nyelvi váltáson keresztül csak igen későn formálódik meg, és eltérő formában él tovább a különböző közösségekben. Időközben azonban más műfajú kísérletek is születtek az üzenet átadására.

Von der Texttreue zur Botschaftstreue

Der Text der Bibel ist nicht vom Himmel gefallen; vielmehr war es nicht nur der „geoffenbarte“ Text, der den Lesern die religiöse Botschaft vermittelte, sondern auch seine Überarbeitungen und Paraphrasen. In der folgenden Studie möchte ich die wichtigsten Etappen und Dokumente dieses historischen Prozesses skizzieren.

Die Botschaften Gottes sind durch Menschen zu uns gekommen, durch Abraham, Isaak, Jakob und Josef von Ägypten, vor allem aber durch Mose, der die Botschaft mündlich überlieferte, so wie er sie persönlich erlebte. Die religiösen Erfahrungen des Alten Testaments wurden erst viel später in Texte umgewandelt, wobei Moses' ägyptische Erziehung wahrscheinlich eine große Rolle spielte, aber die Tora wurde in der Form der Tora in der Zeit des ersten Jahrhunderts vor Christus geschrieben. Davor und auch danach setzte sich die Tradition der mündlichen Überlieferung, zunächst unter den Sippen und dann unter den Stämmen, in der Zeit Davids und Salomos fort, zusätzlich zu den schriftlichen Überlieferungen bei den verschiedenen Festen, aber der Text wurde bereits als religiöse Grundlage für ganz Israel geformt. Der Text, der nur wenigen bekannt ist, könnte jedoch verloren gegangen sein, worauf zumindest die Reform von Josia (640–609 v. Chr.) hinweist, in der von einem Text die Rede ist, der unter den Ruinen des Tempels gefunden zum Initiator der deuteronomistischen Reform wurde und wesentlich zur Überarbeitung des Thora-Textes beitrug. Der kritische Text des Alten und des Neuen Testaments wird erst sehr spät durch mehrere sprachliche Verschiebungen geprägt, und überlebt in unterschiedlichen Formen in verschiedenen Gemeinschaften. In der Zwischenzeit wurden jedoch andere Versuche unternommen, die Botschaft auch in anderen Gattungen zu vermitteln.

08 FABINY Tamás

λόγος ψευδῆς εἰκονίζων ἀλήθειαν – a parafrázisok szerepe a biblikus hagyományban és az igehirdetésben

A parafrázisokra is érvényes az a példázat-meghatározás, amit először Theon Aelius fogalmazott meg λόγος ψευδῆς εἰκονίζων ἀλήθειαν, vagyis hamis beszéd, ami az igazságot jeleníti meg. Ennek keretében a műfajnak öt ismérvét vizsgáljuk, amelyek a következők:

1. Költői - metaforikus forma: Itt szerepet játszik a nyelv teremtő ereje, amelyben különösen is a metaforák játszanak erőteljes szerepet.
2. Egy fiktív elbeszélés a hallgató/olvasó mindennapos tapasztalataira épít: A fabulák világától a máshálokön keresztül a novellisztikus elbeszélésekig terjed a skála.
3. Egy bizonyos ponton meghökkentést okoz, meglepően hat az elbeszélés, ami Isten realitását segít közelebb hozni (a parabolák mellett itt hiperbolákról is kell szólnunk).
4. Az elbeszélés vége nyitott, ami a hallgató/olvasó részéről egzisztenciális döntésre hív fel (a személyes érintettség itt különösen is megragadható).
5. Ez a döntési helyzet lehetőséget kínál a továbbmesélésre: Ezen a ponton kap különös szerepet a parafrázis, hiszen megváltozott korban és más összefüggések közepette is kifejezésre tudjuk juttatni az előző négy pontban megrajzolt formát és tartalmat.

A parafrázisok a szépirodalom és az igehirdetés határterületén kifejezetten hatékonyan jelenítenek meg immanens és transzcendens üzenetet. A fenti szempontok alapján a tékozló fiú (Lk 15,11–32) nyomán íródott parafrázisokat veszek górcső alá, egyebek mellett Rainer Maria Rilke, Franz Kafka, Görgey Gábor írásait.

λόγος ψευδῆς εἰκονίζων ἀλήθειαν – die Rolle von Paraphrasen in der biblischen Tradition und Predigt

Die Gleichnisdefinition λόγος ψευδῆς εἰκονίζων ἀλήθειαν, die erstmal von Theon Aelius formuliert wurde, gilt auch für Paraphrasen, das heißt, falsche Rede, die die Wahrheit darstellt. In diesem Rahmen untersuchen wir fünf Merkmale des Genres, die wie folgt lauten:

1. Poetisch-metaphorische Form: Hier offenbart sich die schöpferische Kraft der Sprache, wobei Metaphern eine besonders kraftvolle Rolle spielen.

2. Eine fiktive Erzählung baut auf alltägliche Erfahrungen der Hörer: Die Skala reicht von der Welt der Fabeln über Máshals bis zu romanhaften Erzählungen hin.
3. An einem gewissen Punkt wirkt die Erzählung überraschend, hat eine erstaunliche Wirkung, die dazu beiträgt, die Realität Gottes näherzubringen (neben Parabeln müssen wir hier auch von Hyperbeln sprechen).
4. Die Erzählung ruft die Zuhörer/Leser mit dem offenen Schluss zu einer existentiellen Entscheidung auf (hier ist vor allem das persönliche Engagement spürbar).
5. Diese Entscheidungssituation eröffnet die Möglichkeit des Weitererzählens: An dieser Stelle bekommt die Paraphrase eine besondere Rolle, damit wir in einem veränderten Zeitalter und in anderen Kontexten die in den obigen vier Punkten aufgeführten Form und Inhalt zum Ausdruck bringen können.

Paraphrasen vermitteln eine immanente und transzendente Botschaft besonders wirkungsvoll an der Grenze zwischen Literatur und Predigt. Der Vortrag nimmt aufgrund der oben genannten Aspekte die literarische Paraphrasen des Gleichnisses vom verlorenen Sohn (Lk 15, 11–31) unter die Lupe. Unter anderem werde ich die Texte von Rilke, Kafka und Gábor Görgey vorstellen.

09 FRAUHAMMER Krisztina

A magyar folklór bibliai történetei és egy lehetséges forrásuk

Előadásom inspirálójaként egy folklorista kolléganő, Nagy Ilona több mint húsz évvel ezelőtti szavait idézem: „a parasztság szóhagyományában a bibliai történetek nagyon különösen viszonyulnak eredetijükhöz: még a látszólagosan hűségesen újramondott változatok is tartalmaznak valami elmondójukról, de a történetek nagy része nem is a Szent Bibliából, hanem épp az apokrif evangéliumok valamelyikéből származik.” De hogy jutott el ez az apokrif hagyomány az egyszerű falusi emberekhez, milyen olvasmányok közvetítették azt és az olvasmányok írói honnan merítették? Ilyen és ehhez hasonló kérdések során juthatunk el az irodalmárok, néprajzkutatók, művelődéstörténészek körében csak Makulaként vagy Tükörként emlegetett vaskos Mária- és Krisztus-életrajzhoz, mely 1712-es hazai megjelenése után még további 25 kiadást ért meg egészen a 20. század első feléig. A hazai lelkiségi irodalom egyik legna-

gyobb sikertörténeteként számon tartott mű tulajdonképpen összegzését kívánta adni mindannak, ami eddig Krisztusról és az emberi üdvtörténetről megjelent. Eredeti német szerzője tudatosan a mindennapok embe-
renek szánta munkáját, hogy azok „vasárnap és ünnepnap, különösen esténként és böjt idején magán és közösségi felolvasás alkalmával” kézbe vehessék egyszerű szórakozás, időtöltés, áhítat, illetve a keresztény tanítás megismerése céljából. Az egyszerű embert akarta megszólítani, őt akarta Istenhez kötni, a hit igazságaiba bevonni. Előadásomban ezt a művet, annak recepcióját, filológiai sajátosságait és jelenlétét a hazai népi vallásosságban szeretném bemutatni.

Biblical stories of Hungarian folklore and a possible source

As inspiration for my presentation, I quote the words of a folklorist colleague, Ilona Nagy, more than twenty years ago: “in the oral tradition of the peasantry, biblical stories have a very special relationship to their origin: even the apparently faithfully retold versions contain something about their narrator, but most of the stories are not from the Holy Bible, but from one of the apocryphal gospels.” But how did this apocryphal tradition reach the simple rural people, what readings were used to convey it, and where did the writers of the readings draw their inspiration from? These and similar questions lead us to the biography of Holy Mary and Christ, known to literary scholars, ethnographers and cultural historians only as the Makula [Spot] or Tükör [Mirror], which, after its publication in 1712, went through 25 more editions until the first half of the 20th century. Regarded as one of the greatest success stories of Hungarian spiritual literature, it was intended to be a synthesis of all that had been published about Christ and human salvation history. Its original German author deliberately intended his work for the everyday man, so that he could be taken ‘on Sundays and feast days, especially in the evenings and during Lent, for private and communal readings’ for simple entertainment, pastime, devotion and the study of Christian doctrine. He wanted to address the common man, to connect him to God, to draw him into the truths of the faith. In my presentation, I would like to present this work, its reception, its philological characteristic and its presence in the folk religion of Hungary.

10 HORVÁTH Imre

Approaching Biblical Paraphrases and Teaching Literature

Biblical narratives, parables, or paraphrases, for a completely understandable reason, are discussed again and again in Literature classes. In Hungarian elementary schools, Biblical narratives form the frames of dramatic plays, and in secondary schools, especially in the 9th grade, more serious literature and cultural – historical approach is also taken. During the studies of literary history, there is hardly any author whose works do not somehow contain biblical motifs and references.

This article uses research carried out in some classes (9–12th grade) of Hungarian grammar schools. It employs Paul Ricoeur's manifestation and proclamation distinction to argue that engagement with religious scriptures in Literature classes is necessary for students to develop a comprehensive understanding of religion and religious meaning, and it uses his model of the interpretive act of reading to analyze the practice and attitudes revealed by the research.

The article argues that while the subjectivities of reader and text currently obstruct Biblical learning in secondary classes, this is less the case in primary schools. Here, the greater scope given to narrative, and its power to provoke new understanding provides a foundation on which secondary school teachers could usefully build if their students are to come to appreciate and rise to the challenges of close engagement with Biblical passages or paraphrases.

11 KOCSI György

Mit kaptak és mit hagytak el Jézus tanítványai (Mk 10,28–30)? (Az író világa és a fordító világa)

Ha az alcímből indulunk ki, akkor már az evangéliumokban is találunk példát arra, hogy az író világa és a fordító világa két különböző valóság, s már ebből következnek azok a problémák, amelyek természetes módon megjelennek a fordítások során. Vegyük Lukács evangéliumából azt két jólismert példát, hogy Jézus a naimi ifjú feltámasztásakor megérinti a koporsót (Lk 7,14). Mivel Izraelben és környékén nem koporsóban temetnek, már látható, hogy az író világa és e hagyományt átvevő másik író világa sem egyezik. Szintén Lukácsnál találkozunk a béna meggyógyításaakor azzal a megjegyzéssel, hogy a betegvivői leszedték a ház cserepeit (Lk 5,19). Hasonló problémával találkozunk Mk 10,28–30 fordításainak

bemutatásakor. A fordítókat meghatározza a fordítás előtt fejükben lévő előzetes elképzelés, amelyet ezen ígehely segítségével jól szemléltethetünk. Gal 3,16: „Nos, az ígéret Ábrahámnak és leszármazottjának szólt. Nem azt mondja (az Írás): „és leszármazottainak”, mintha sokaknak szólna, hanem csak egynek: „leszármazottadnak”, s ez Krisztus.”

Was haben die Jünger Jesu verlassen und was haben sie bekommen (Mk 10,28-30)?

Die Welt des Schriftstellers und die Welt des Übersetzers

Wenn wir den Untertitel als Ausgangspunkt nehmen, („Die Welt des Schriftstellers/Evangelist und die Welt des Übersetzers“) dann finden wir schon auch in den Evangelien Beispiele dafür, daß die Welt des Schriftstellers/Markus und die Welt/des Evangelist, Lukas zwei verschiedene Wirklichkeiten sind, und es folgen schon aus dieser Tatsache die Probleme, die natürlicherweise auch bei der Übersetzungen zur Erscheinung treten. Nehmen wir zwei gut bekannte Beispiele aus dem Lukas-Evangelium: Jesus berührt den Sarg in der Erzählung über die Erweckung des Jünglings von Naim (Lk 7,14). Da die Bestattung in Israel nicht in Sarg stattfindet, ist einzusehen, daß die Welt des Schriftstellers/Evangelisten und die Welt des anderen Schriftstellers/Evangelisten, der diese Tradition übernimmt, nicht dasselbe ist. Es könnte sein, daß er diese Tradition kennt, aber er adaptiert sie seinen Lesern, oder er verändert sie bewusst oder unbewusst. Das andere Beispiel befindet sich auch bei Lukas, als er über die Heilung des Paralytikers erzählt. Die Helfer des Gelähmten nehmen das Ziegelstein des Hausdaches ab (Lk 5,19). Das Ziegeldach aber ist in Israel und in seiner unmittelbarer Umgebung unbekannt. Mit ähnlichen Problemen begegnen wir uns bei der Übersetzung des Mk 10,28–30, die ich Ihnen präsentieren werde. Die Übersetzer werden bestimmt und begrenzt durch ihre Vorverständnisse, die ich mit der Hilfe der verschiedenen ungarischen Übersetzungen bei dieser Stelle darstellen werde.

12 KOCSIS Imre

Simon T. László Újszövetség fordításának nyelvi újdonságai

A 20. század második felében több magyar nyelvű szentírásfordítás is napvilágot látott. Ezek közül egy (az ún. Békés–Dallos fordítás) csak az Újszövetséget érinti, három viszont a Biblia egészére kiterjed. Kettő kö-

zülük katolikus kiadású (a Szent István Társulat, illetve a Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat gondozásában), a harmadik a protestáns egyházakat képviselő Magyar Bibliatársulat közös kezdeményezésének az eredménye. A nevezett fordítások mindegyike gördülékeny szövegre törekszik, s alcímek és egyéb hivatkozások révén igyekeznek az olvasók számára eligazítást adni. 2014-ben a Pannonhalmi Főapátság az Újszövetség újabb fordítását jelentette meg. A fordítás, amelyet a hosszú idő óta Rómában oktató Simon T. László bencés szerzetes készített, formai és nyelvi szempontból is több újdonságot mutat. Formai szempontból főleg az emelhető ki, hogy a fordító lemondott a szentírási könyvek szakaszokra osztásáról és alcímekkel való ellátásról, nyelvileg pedig az exegézis újabb meglátásaira támaszkodott. Az előadás során ezeket az újdonságokat mutatom be néhány példán.

Linguistische Neuerungen in einer neuen, von László T. Simon angefertigten ungarischen Übersetzung des Neuen Testaments

In der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts erschienen mehrere ungarische Übersetzungen der Heiligen Schrift. Eine davon (die so genannte Békés–Dallos-Übersetzung) befasst sich nur mit dem Neuen Testament, die anderen drei dagegen decken die gesamte Bibel ab. Zwei sind katholische Ausgaben (herausgegeben von der St.-Stephans-Gesellschaft und der Katholischen Bibelgesellschaft St. Hieronymus), während die dritte das Ergebnis einer gemeinsamen Initiative der Ungarischen Bibelgesellschaft ist, die die protestantischen Kirchen vertritt. Im Jahr 2014 veröffentlichte die Erzabtei Pannonhalma eine neue Übersetzung des Neuen Testaments. Die Übersetzung, die von dem seit langem in Rom lehrenden Benediktinermönch László T. Simon angefertigt wurde, ist sowohl in der Form als auch in der Sprache innovativ. In formaler Hinsicht besteht das Hauptmerkmal darin, dass der Übersetzer auf die Einteilung der biblischen Bücher in Abschnitte und auf die Verwendung von Zwischenüberschriften verzichtete, während er sprachlich die neuesten Erkenntnisse der Exegese aufgriff. Im Laufe des Vortrags werde ich diese Neuerungen an einigen Beispielen illustrieren.

13 KÓKAI-NAGY Viktor

Die alttestamentlichen Schriften in dem 1. Korintherbrief

In den größeren Briefen von Paulus (1–2Kor; Gal, Röm) treffen wir fast fünfzigmal auf direkte Verweise auf die Schriften. Das Alte Testament erscheint also nicht nur als Kontrapunkt, sondern auch als Grundlage der Synthese. Wir haben den 1Kor zu unserer Untersuchung gewählt, weil wir in diesem Brief keinen Hinweis auf externe Angriffe finden. Man darf also annehmen, dass Paulus das Alte Testament „frei“ in seiner Argumentation verwendete. Wir suchen in unserer Studie nicht nach einer Antwort auf die Frage, wie die ersten Leser des Briefes diese Zitate verstanden haben. Wir möchten auch nicht die Frage beantworten, wie wörtlich die Zitate sind oder auf welchem Text sie basieren. Sondern anhand eines konkreten Textes wollen wir uns der Frage nähern, wie Paulus diese alttestamentlichen Stellen in seiner Argumentation verwendet hat. Um dies zu tun, werden wir einen bestimmten Abschnitt betrachten, nämlich 1Kor 1,26–31.

14 KONCZ-VÁGÁSI Katalin

Politische Korrektheit in der Bibel? Präsentation der Bibel in gerechter Sprache (2006)

Die deutsche Bibelübersetzung „Bibel in gerechter Sprache“ (BigS) erschien zur Frankfurter Buchmesse 2006 und erregte stark die Gemüter. Viele sprachen von einem ungeheuer spannenden Projekt, anderen von „katastrophalen Ergebnissen“ und „religionsgeschichtlichen Absurditäten.“ Die BigS war und blieb bis heute sowohl theologisch als auch sprachlich stark umstritten.

Die Übersetzung ging zurück auf amerikanische Vorbilder der ‚inclusive language‘ (inklusive Sprache) im Geiste aktueller politischer Korrektheit. Ihr Anspruch ist nicht weniger als „gerecht zu sein“, und zielt darauf, die Bibel in einer gerechten, d.h. nicht ausgrenzenden Sprache zu formulieren. Nach der Absicht der Übersetzer, teilweise anerkannten Professoren von deutschen theologischen Fakultäten, geht es hier um eine dreifache Gerechtigkeit: um eine geschlechtergerechte Sprache, um Gerechtigkeit im Hinblick auf den christlich-jüdischen Dialog, und um soziale Gerechtigkeit. Alle Übersetzer verpflichteten sich, diese Übersetzungskriterien zu berücksichtigen. Diese „gerechte Sprache“ betrifft die Wiedergabe des Gottesnamens, die Benennung der biblischen Bücher und Personen, so-

wie die Auswahl der Glossarbegriffe, findet sich aber einen Weg bis in die Textinterpretation von als „problematisch“ gefundenen Bibelabschnitten hinein.

Zweifelsohne ist diese Bibelübersetzung ein Versuch, den Distanz zwischen der Sprache der Bibel sowie des zeitgenössischen öffentlichen Redens zu überwinden. Meines Erachtens gingen aber die Übersetzer weit darüber hinaus, was wir in engerem Sinne als ‚Übersetzung‘ bezeichnen können. Es ist nicht klar, nach welchen Kriterien man darüber entscheiden soll, welche traditionelle Textinterpretationen als „ungerecht“ verändert werden sollen/dürfen, und welche unangetastet bleiben können. Ohne diese Kriterien besteht aber die Gefahr, dass die Bibel nicht nur in ihrer Sprache modernisiert, sondern nach dem herrschenden Zeitgeist – diesmal im Dienst der politischen Korrektheit – umgeschrieben wird.

15 KORMOS Erik

A parafrázisok helye és szerepe a releváns bibliafordításokban

Kétséget kizáróan releváns bibliafordításnak azt lehet nevezni, amelyet az egyházi gyakorlatban, a hivatalos liturgiában a közmegegyezés elfogadottnak tart. Az olyan jellemzően parafrázisokat tartalmazó fordításokat, mint pl. az egyszerűsített fordítás, a német Gute Nachricht, vagy az angol Easy English Bible ebben a közegben csak informálisan lehetséges használni. Egyes kifejezések esetében a fordítók elzárkóznak a parafrázisok használatától, inkább kihagynak kifejezéseket ennek elkerülése végett. A jelenség arra mutat, hogy ezek helye meglenne a releváns fordításokban is, de sajnos az előítéletek, a szó szerinti (konkordatív) fordítások öröksége és befolyása meggátolja a használatukat. Előadásomban azt kíséreltem meg feltárni, hol lehet az elfogadható határt meghúzni e kifejezések esetében a 1) még elfogadható, a 2) kívánatos és a 3) megengedhetlen megoldások között.

The Place and Role of Paraphrases in Relevant Bible Translations

A biblical translation that is beyond doubt relevant can be defined as one that is accepted by common consensus in church practice, in the official liturgy. Typically paraphrased translations, such as the simplified translation: the German Gute Nachricht, or the Easy English Bible, can only be used informally in this context. For some expressions, translators are

reluctant to use paraphrases, preferring to omit expressions to avoid this. The phenomenon suggests that these would have a place in relevant translations, but unfortunately the legacy and influence of prejudice and literal (concordative) translations prevents their use. In my presentation, I will try to explore where the acceptable line can be drawn among what is 1) still acceptable, what is 2) desirable and what is 3) absolutely not acceptable.

16 KRÁNTZ Mihály

A Szentírás megértése ökumenikusan

Isten Szava továbbadásának művészete a keresztény egyházak körében

A Szentírás a kereszténység nagy kincse. Egyetlenegy egyház sem sajtá-títhatja ki. A megértése kezdettől fogva feladatot jelent. A szent nyelveken való szöveget egyre kevesebben értették, ezért a továbbadás folyamatában nagy szerepet játszottak a különböző fordítások. Ezek gyakran módosítottak az eredeti szövegen, mert értelmezték vagy alkalmazták egy adott nyelvi kultúrára a jobb megértés kedvéért. Mégis a különféle nyelvek egyetlen forrására, a héber és a görög nyelvre támaszkodtak. A reformáció során nemcsak a Biblia könyveinek a száma, hanem a népnyelvre való fordítás esetén annak megfogalmazása is eltérő volt. Az ökumenikus mozgalom a XX. században nemcsak a hit egységre, hanem a Szentírás egységes fordítására is törekedett. Francia, német és olasz nyelven is készültek egységfordítások. Ezek közül kiemelkedik a Traduction Oecuménique de la Bible (TOB), mely a katolikusok és a protestánsok mellett az ortodoxokat is egy asztalhoz ültette, és így elmondhatjuk, egy rendkívül hasznos, mindenki számára érthető és kezelhető fordítás született. Ennek a közös nyelvi, filológiai, teológiai, irodalmi és lelki szempontjaira érdemes figyelni, amikor Isten Szavának mind szélesebb körben való terjesztéséért munkálkodunk.

Understanding Scripture ecumenically

The art of transmitting God's Word among Christian churches

The Holy Scriptures are the great treasure of Christianity. No single church can appropriate it. Understanding it is a task from the beginning. Fewer and fewer people understood the text in the sacred languages, and so different translations played a big role in the process of transmission.

These are often modifications of the original text because they have been interpreted or applied to a specific language culture for better understanding. Yet they relied on Hebrew and Greek as the single source of the various languages. During the Reformation, not only the number of books of the Bible, but also the wording of the books in the vernacular was different. The ecumenical movement of the XX. century, strove not only for the unity of faith, but also for a unified translation of the Holy Scriptures. United translations were also made in French, German and Italian. Of these, the Traduction Oecuménique de la Bible (TOB) stands out, which, in addition to Catholics and Protestants, also brought the Orthodox to the same table, and thus we can say that an extremely useful, understandable and accessible translation was created for everyone. It is worth paying attention to the common linguistic, philological, theological, literary and spiritual aspects of this when we work for the wider distribution of the Word of God.

17 Kustár György

A Fordítás fordítása – egy lelkigondozói exegézis kurzus körvonalai

A 2022/2023. tanév második félévére egy új projekt kipróbálásáról szólt, melyet a Semmelweis Egyetem Mentálhigiénés képzésének lelkigondozói szakán terveztem meg. A tanegység egy szabadon választható kurzus, mely exegetikai alapokon áll, ugyanakkor a prédikáció meditációnak nevezett fázisáig, azaz az üzenet személyessé tételének pontjáig vezet el. Az előadásban az ehhez vezető utat vázolom fel a projektben elemzett 2Kor egyik igeszakasza alapján, melyben Pál – pontosabban levelének „énje” – érzelmektől fűtötten reagál az őt ért vádakra, többek között arra, hogy félreértik, és konfliktusuk alapja az, hogy ellenfelei nem nyitottak a valódi megértésre. Az erre épülő anyag feldolgozása, az óra bemutatása azért is érdekes, mert úgy tűnik, a szöveg komoly önismereti potenciált rejtett magában, és a diákok megértését messze a kognitív síkon túl is képes volt bővíteni. Ehhez azonban arra volt szükség, hogy a magyarra fordított szöveget visszafordítsuk eredeti összefüggésébe, majd egy újabb fordítás révén megtapasztalhatóvá tegyük annak személyes és érzelmi rétegeit.

The Translation of Translation – The contours of a Counseling Exegetical Course

In the academic year of 2022/2023 I planned and executed a project as an academic course based on my studies and final thesis of the Mental Health and Pastoral Care Postgraduate training. This course was an optionally electable one, based on exegetical grounds but tried to lead the students to the “meditation” phase of the sermon writing procedure, i.e. to the personal-existential understanding of the biblical text. In this proposal I elaborate on my course following the lead of the Second Letter to the Corinthians, wherein Paul speaks with high emotions against the charges labelled against him by his opponents, reflecting to the problem that his rivals misconstrue the apostle’s image for themselves, and the cause of all problems is that they are not open to real understanding. The presentation of this course material is highly relevant because according to my experiences it was able to effectively reinforce the self-knowledge of the students, develop their emotional reflectivity and expand their understanding far beyond the cognitive plane. However, for this, it was necessary to translate the Hungarian text back into its original context, and then make its personal layers experienceable through another transition: an emotional translation.

18 Kustár Zoltán

A protestáns Újfordítású Biblia (1975, 1990) legújabb revíziója (RÚF 2014) és a köznyelvi orientáció

A magyarországi protestáns egyházak sokáig egyetlen, nagy hatású bibliafordítással rendelkeztek: az 1590-ben kiadott Károli-Bibliával, amely 1908-ig számos kiadást és revíziót élt meg. Az 1950-es években a Magyar Bibliatársulat azonban úgy döntött, hogy egy újabb revízió helyett teljesen új fordítást készít, amely nem a formális megfeleltetés, hanem a „funkcionális ekvivalencia” (E. A. Nida) elveit figyelembe véve készül, s így a köznyelvhez is jobban igazodik. A fordítás 1975-ben jelent meg először, majd 1990-ben egy első revízió esett át.

Ezt az ún. „protestáns újfordítású Bibliát” (ÚF) a Magyar Bibliatársulat 2009–2014 között egy második revíziónak vetette alá. Ez a revízió mértékében messze felülmúlta az előzőt, és például az Ószövetség esetében a bibliai versek 55%-át érintette – a skála a központosítás megváltoztatásától a stiláris alapú javításokon, a szerkesztői egyenetlenségek megszüntetésén,

új keresztthivatkozások és lábjegyzetek beiktatásán és hebraizmusok kiiktatásán át egészen az új szövegkritikai vagy exegetikai döntésekig terjedt. Az előadás az így előállt „Revidált újfordítású Biblia” (RÚF – 2014) és a kortárs magyar köznyelv kapcsolatát vizsgálja. A szerző, aki a revízió során az ószövetségi munkabizottság vezetője volt, számos példával azt igyekszik bizonyítani, hogy a revízió eredményeként ez a bibliafordítás számos esetben maga mögött hagyta a formális megfeleltetés elvéből adódó fordítási megoldásokat, és közelített ezáltal nyelvezetében a magyar köznyelvhez.

Die neueste Revision (RÚF 2014) der protestantischen Neuen Bibelübersetzung (1975, 1990) und die Umgangssprache

Lange Zeit verfügten die protestantischen Kirchen in Ungarn nur über eine Bibelübersetzung: die Károli-Bibel, erstmals 1590 veröffentlicht, die bis 1908 zahlreiche Auflagen und Überarbeitungen erlebte. In den 1950er Jahren beschloss die Ungarische Bibelgesellschaft jedoch, anstelle einer weiteren Revision eine völlig neue Übersetzung anzufertigen, die unter Berücksichtigung der Prinzipien der „funktionalen Äquivalenz“ (E. A. Nida) und nicht der formalen Entsprechung wie die Károli-Bibel erstellt und daher besser an die Umgangssprache angepasst wird. Die Übersetzung erschien 1975 und wurde 1990 geringfügig überarbeitet. Diese sogenannte „Neue Übersetzung“ (ÚF) wurde zwischen 2009 und 2014 einer zweiten Revision unterzogen. Diese Überarbeitung ging in ihrem Ausmaß weit über die vorherige hinaus und betraf z.B. im Alten Testament 55% der Bibelverse – die Skala reichte von Zeichensetzungsänderungen über stilistische Korrekturen, Beseitigung redaktioneller Inkonsistenzen, Einfügen neuer Querverweise und Fußnoten sowie von Eliminierung von Hebraismen bis hin zu neuen textkritischen oder exegetischen Entscheidungen.

Der Vortrag untersucht die Beziehung zwischen dieser „Revidierten Neuen Übersetzung“ (RÚF – 2014) und der zeitgenössischen ungarischen Umgangssprache. Der Autor, der bei der Revision die Leitung des Arbeitskreises Altes Testament innehatte, versucht anhand zahlreicher Beispiele nachzuweisen, dass diese Version die aus dem Prinzip der formalen Korrespondenz resultierenden Übersetzungslösungen in vielen Fällen hinter sich gelassen hat, und sich dadurch in seiner Sprache der ungarischen Umgangssprache näherte.

19 LÁSZLÓ Virgil

Inside or Among? – Theological Ramifications of a Two Millennial Translational Dilemma in Luke 17:21 / Belül vagy Között? – A Lukács 17,21-ben szereplő két évezredes fordítási dilemma teológiai következményei

Where is the Kingdom of God? According to Jesus' cryptic answer in Luke 17:20–21 it is *entos hymin*. Anyway, translational solutions like “among you”, “in the midst of you”, “within you”, or “inside you” show that the struggle for understanding the exact meaning of this dictum spans over two millenia. Although based on reading commentaries of the last decades it may seem to be a settled issue, there are scholars even today who argue on behalf of translations different from the mainstream consensus. In my lecture I am going to provide a survey of the possible translational solutions that emerged in the history also referring to their various interpretational consequences. Some similar material in the Gospel of Thomas cannot be left unmentioned either, just like some theological ramifications of the history of reception of the Lukan material.

20 LAURINYEZ Mihály

Accessible Bible. Translation or paraphrase: from sign language for those with impaired hearing to Bible translation for the intellectually disabled

Reménykör („Circle of Hope”) aims to make the disabled visible within the Church and also to facilitate their active and productive involvement in the life of the Mystical Body of Christ. One essential condition for this is communication, which is the most important issue regarding the faith and preaching of those with disabilities.

The presentation is basically divided into two parts.

First, we will discuss the issue of sign language communication (bearing in mind and acknowledging the topics of Prof Dr Károly Bácskai's other related presentation at this conference). The practice of Catholic pastoral care for those with impaired hearing, that is, the relationship between liturgical simultaneous interpretation and fixed theological, biblical texts will also be presented, highlighting the various denominational parallels and differences with regards to sign language paraphrases.

In a second part, the inclusion of the intellectually disabled in a religious environment and the accessibility of theological language, liturgical and

biblical texts will be discussed. Some foreign “Bible translations” containing unabridged and accessible texts will be described, as well as the professional initiative of Reménykőr to develop simplified religious texts. We will discuss paraliturgical Bible text presentations – pictorial representations, Bible role-plays, mystery plays, the application of the Bible to the circumstances of the intellectually disabled, and their relation to children’s Bibles.

As a slight detour, we will refer to the translation/rephrasing of scriptural texts that are of concern to the visually impaired and convey the theological and ethical aspects of darkness and light – evil and good, seeing and being blind – in the linguistic reality of their experience. The question will be raised: do they need a “politically correct” translation, since the visually impaired themselves use terms such as “to know” and “to see” in everyday life, just like their sighted fellow brothers.

21 MEISER, Martin

Der Hintergrund semantischer Festlegungen in den griechischen Übersetzungen des Alten Testaments

Für die Frage, wie sich eine heutige Bibelübersetzung zur modernen Alltagssprache in Ungarn verhalten kann, bietet sich die Septuaginta als ein Paradigma für lexikographische Beobachtungen und hermeneutisch-theologische Fragestellungen an, denn sie ist hinsichtlich ihrer Übersetzungsteile eine Sammlung stilistisch unterschiedlicher Übersetzungen eines aus einem differierenden Sprachsystem stammenden, religiös für heilig gehaltenen Textcorpus, von Gelehrten erarbeitet, die möglicherweise Priester waren.

Die Wahrnehmung stilistischer Unterschiede betrifft nicht nur die Syntax, sondern auch die Semantik. Bis in die Lexikographie hinein wirkt sich der Dissens aus, ob man die Septuaginta als streng auf ihre hebräische Vorlage betrachtet ansieht und hebräische Semantik auch für die Septuaginta namhaft macht oder ob man sie erst einmal als griechisches Dokument würdigt.

A szemantikai rögzülések hátttere az Ószövetség görög fordításában

A Septuaginta lexikográfiai megfigyelések és hermeneutikai-teológiai kérdések paradigmájaként kínálja magát arra a kérdésre, hogy egy kortárs bibliafordítás miként kapcsolódhat a modern magyar hétköznapi nyelv-

hez. Mert fordítási részeit tekintve a Septuaginta gyűjteménye egy másik nyelvi rendszerből származó, vallásilag szentnek tartott szövegtörzshöz stilisztikailag eltérő fordításainak, amelyeket olyan tudósok állítottak össze, akik esetleg papok voltak.

A stilisztikai különbségek érzékelése nemcsak a szintaxist, hanem a szemantikát is érinti. Még a lexicográfiára is kihat az a nézeteltérés, hogy a Septuaginta szigorúan a héber eredetire épül-e, és a Septuaginta héber szemantikája alapján közelítendő-e meg, vagy először görög dokumentumként olvasandó.

22 NÉMETH Áron

BasisBibel 2021. Egy innovatív bibliafordítás koncepciója és kritikája

„A BasisBibel a 21. század bibliafordítása” – ezzel a szlogennel indult a Német Bibliatársulatnak az az innovatív fordítási projektje, amely 2006-tól kezdve adott közre próbaszövegeket, majd 2010-ben teljes Újszövetséget, 2012-ben a Zsoltárok könyvét, s végül 2021-ben a teljes Szentírást. Modern megjelenés, világos és jól befogadható szövegtagolás, margószéli magyarázatok, egyszerű nyelvezet, rövid mondatok jellemzik ezt az ún. kommunikatív bibliafordítást, amely a „digitális bennszülöttek” olvasási szokásaihoz kíván igazodni. A bibliakiadás a fiatal generációt nevezi meg elsődleges célcsoportjaként, illetve azokat, akik először veszik kézbe a Bibliát.

Előadásunkban be kívánjuk mutatni ennek az új német bibliakiadásnak a keletkezéstörténetét és koncepcióját, valamint reflektálunk azokra a kritikai hangokra is, amelyek a teljes BasisBibel megjelenését kísérték. Amellett, hogy nem maradt el a pozitív sajtóvisszhang, és az EKD Tanácsa is ajánlja ezt a bibliakiadást, szakmai körökben heves vita bontakozott ki a fordítás körül, amely számunkra is rendkívül tanulságos.

BasisBibel 2021: Konzept und Kritik einer innovativen Bibelübersetzung

„Die BasisBibel ist die Bibelübersetzung für das 21. Jahrhundert“ – so lautet der Slogan des innovativen Übersetzungsprojekts der Deutschen Bibelgesellschaft, das 2006 mit der Veröffentlichung von Teilübersetzungen begann, mit dem vollständigen Neuen Testament (2010) und den Psalmen (2012) fortgesetzt wurde, und sich mit der Erscheinung der kompletten BasisBibel in 2021 vollendete. Modernes Design, klare und

sinnvolle Textgliederung, Erklärungen am Rand, einfache Sprache und kurze Sätze kennzeichnen diese sogenannte kommunikative Bibelübersetzung, die an die Lesegewohnheiten der Digital Natives angepasst ist. Als Zielgruppe nennt die Bibelausgabe die junge Generation und diejenigen, die zum ersten Mal der Bibel begegnen.

Unser Vortrag stellt die Geschichte und das Konzept dieser neuen deutschsprachigen Bibelausgabe vor und reflektieren die kritischen Stimmen, die das Erscheinen der Gesamtausgabe begleitet haben. Während das positive Presseecho nicht ausblieb und der Rat der EKD diese Bibelausgabe empfiehlt, hat sich in Fachkreisen eine heftige Debatte um die Übersetzung entwickelt, die auch für uns sehr lehrreich ist.

23 NÉMETH Balázs

An AI-based comparison method for English Bible translations with illustrations on selected New Testament texts

In the presentation a comparison method for English Bible translations is proposed, in which method artificial intelligence (AI), especially the machine-learning-based Universal Stanford Dependencies (USD) language technology is incorporated. The goal of the proposed comparison method is to evaluate and cluster different English Bible translations, which process is based on selected New Testaments texts. It is defined a new mathematical metric using the results of USD, which metric provides numerical evaluation on the New Testament translations. The advantage of the developed comparison method is the automation of the process, and thus, high number of translations can be taken part of the comparison. The effectiveness of the proposed method through examples is illustrated, in which 30 English translations on selected texts of Luke 1–7 are used. The results are validated through the comparisons of 10 German translations, i.e., some of the conclusions are independent from the language of translation.

24 OLÁH Zoltán

Lefordítsam vagy átbetűzzem? Hogyan jár el Izajás Septuagintája a héber tulajdonnevekkel és kulcsfogalmakkal?

Izajás Septuagintájában a tulajdonneveknél egy érdekes jelenség bontakozik ki. Legtöbbször a tulajdonneveket átbetűzve (transzliterált) formában adja vissza. Ritkábban ugyan, de előfordulnak esetek, amikor a neve-

ket Izajás Hetvenes fordítása görög jelentésével adja vissza. Röviden azt szeretném megvizsgálni, hogy mi vezethetett ehhez a differenciált eljáráshoz. A tulajdonneveken túl bőséggel adódnak héber fogalmak, amelyeket Izajás Septuagintája inkább átbetűz (transzliterálja), mintsem lefordít, jóllehet nem tulajdonnevekről van szó. Továbbá hasznos megvizsgálni a Septuaginta eljárásának továbbélését Jeromos latin és ennek modern magyar leányfordításában, a Káldi Neovulgatában.

Should I translate or transliterate? How the Septuagint of Isaiah deals with Hebrew proper names and key terms

In the Septuagint of Isaiah, an interesting phenomenon unfolds with proper names. Most of the time the proper names are rendered in a transliterated form. Less frequently, however, there are cases where the names are rendered in Isaiah's Septuagint. I would like to briefly examine what might have led to this differentiation. In addition to proper names, there is an abundance of Hebrew terms which the Septuagint of Isaiah transliterates rather than translates, even though they are not proper names. Furthermore, it is useful to examine the survival of the Septuagint procedure in the Latin translation of Jerome, the Vulgata and its modern Hungarian daughter (secondary) translation, the Káldi Neovulgata.

25 PATSCH Ferenc SJ

„Beszélni és mondani önmagában fordítás.” A fordítás filozófiájának alapelátásai M. Heidegger és H.-G. Gadamer nyomán

Ebben az előadásban a „fordítás filozófiájáról”, azaz a fordítás „mögött” meghúzódó filozófiáról lesz szó. A felvetés provokatív: sokak szerint ugyanis a Biblia megértéséhez (azaz lefordításához és „utólagos” magyarázatához) szükségtelen, sőt káros is az emberi értelemre hagyatkozni. A múlt század két kiváló filozófusa – Martin Heidegger (1889–1976) és Hans-Georg Gadamer (1900–2002) – azonban nézetem szerint meggyőzően igazolta, hogy a „fordítás” fogalma nem redukálható a szó technikai-filológiai értelmére, hanem jelentős pontokon egybeesik a gondolatok megformálásának folyamatával. Hermeneutikailag érzékenyített filozófiájuk (Heidegger), illetve „filozófiai hermeneutikájuk” (Gadamer) a maga egészében „fordítás-filozófiaként” is értelmezhető, melynek teológiai jelentőségét még csak ma kezdjük megsejteni.

“To speak and to say is in itself a translation”: Basic insights of the philosophy of translation after M. Heidegger and H.-G. Gadamer

In this lecture, we will talk about the “philosophy of translation”, i.e. the philosophy “behind” translation. It is a provocative proposition: for many, relying on human reason to understand the Bible (i.e. to translate and interpret it) is unnecessary, even harmful. However, two eminent philosophers of the last century – Martin Heidegger (1889–1976) and Hans-Georg Gadamer (1900–2002) – have, in my view, convincingly demonstrated that the concept of “translation” cannot be reduced to a technical-philological sense of the word, but coincides at significant points with the process of forming ideas. Their hermeneutically sensitized philosophy (Heidegger), or “philosophical hermeneutics” (Gadamer), can be understood as a “philosophy of translation” in its entirety, the theological significance of which we are only beginning to grasp today.

26 PECSUK Ottó

A missziói bibliafordítás: Good News Bible

1976-ban, tehát közel 50 éve jelent meg a Good News Bible, az Amerikai Bibliatársulat kiadásában. Azóta nagyon sok angol nyelvű bibliafordítás jelent meg, és ezért a GNB némileg háttérbe is szorult, holott mindmáig nagyon értékes bibliafordításról van szó, amelynek fordítási megoldásait sok újabb változat hasznosította. A GNB-t részben az ezte különlegessé, hogy benne öltöttek testet Eugene A. Nida bibliafordítási elvei, és a bibliatársulatok égisze alatt a következő évtizedekben számos olyan nemzeti nyelvű bibliafordítás látott napvilágot, amelyeknek az egezetikai és fordítási megoldásait a GNB ihlette, tehát óriási missziói hatása volt. Közvetlen elődjétől, az 1970-es brit New English Bible-től megkülönböztette a vitatott vagy forradalmi szövegkritikai és egezetikai döntésektől való tartózkodás, ugyanakkor követte, sőt időnként meg is előzte a NEB-t a dinamikus megoldásokban. Igazi sikerre azonban a GNB fordítási megoldásait a NIV vitte, amely átvette a dinamikus nyelvi és egezetikai megoldásokat, de azokat a közkedvelt King James Bible hagyományos nyelvezetével kombinálta.

The Good News Bible

In 1976, almost 50 years ago, the American Bible Society published the Good News Bible. Since then, many English translations of the Bible

have been published, and therefore the GNB has been somewhat relegated to the background, even though it is still a very valuable Bible translation, whose translational solutions have been used by many later versions. What made the GNB special was that it represented the Bible translation principles of Eugene A. Nida. Later, under the auspices of the Bible societies, a number of vernacular Bible translations were published, whose exegetical and translational solutions were inspired by the GNB. Therefore, it had a huge missionary impact. GNB distinguished itself from its immediate predecessor, the British New English Bible (1970) by refraining from controversial or revolutionary textual criticism and exegetical decisions, but at the same time it followed and sometimes even outdid the NEB in its dynamic solutions. However, the translational solutions of the GNB were made a real success by the NIV, which adopted the dynamic linguistic and exegetical solutions, but combined them with the traditional language of the popular King James Bible.

27 SCHIMANOWSKI, Gottfried

Entstehung der Übersetzung der Gute Nachricht Bibel und ihre Übersetzer

Die Übersetzung ist ein Gemeinschaftswerk von Theologen aus der evangelischen und aus der katholischen Kirche sowie aus dem Raum der evangelischen Freikirchen. Sie wurde erarbeitet im Auftrag der Bibelgesellschaften und Bibelwerke aller deutschsprachigen Länder Europas.

Nach einer Vorstufe unter dem Titel *Gute Nachricht für Sie – NT 68*, die sich stark an der amerikanischen Übersetzung *Good News for Modern Man* (Today's English Version) orientierte, erscheint 1971 das Neue Testament *Die Gute Nachricht* in einer stark überarbeiteten Fassung; dann 1977 eine umfangreiche Auswahl aus dem Alten Testament. Die vollständige Bibel mit abermals verbessertem Neuen Testament erscheint 1982 unter dem Titel *Die Bibel in heutigem Deutsch – Die Gute Nachricht des Alten und Neuen Testaments*.

An diesen Textfassungen waren zahlreiche Übersetzer, auch aus der damaligen DDR, beteiligt. Die Endfassung des Textes von 1982 wurde durch einen Redaktionskreis verantwortet, dem als Übersetzer Hellmut Haug, Rudolf Kassühlke und Joachim Lange angehörte, dazu als Vorsitzender Siegfried Meurer (Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart), als Übersetzungsberater des Weltbundes der Bibelgesellschaften Jan de

Waard, als Vertreter des Bibelwerks in der DDR für das Alte Testament Jürgen Reich und für das Neue Testament Ekkehard Runge. Die Übersetzer wurden beraten durch Fachleute der alttestamentlichen Wissenschaft, deren Namen im Nachwort der Ausgabe von 1982 aufgeführt sind. Die Revision von 1977 lag in den Händen der drei Hauptübersetzer von 1982, dazu trat für das Alte Testament Rolf Schäfer. Beraten wurden die Übersetzer durch Vertreter der Bibelgesellschaften und Bibelwerke sowie durch namhafte Fachleute der Bibelwissenschaft, die kritische Gutachten zu einzelnen Büchern beisteuerten:

Alfons Deissler (Freiburg), Hubert Frankemölle (Paderborn), Heinz Giesen (Hennef), Walter Groß (Tübingen), Klaus Haacker (Wuppertal), Wilhelm Hemecker (Graz), Hans-Joachim Kittel (Erfurt), Hans-Josef Klauck (Würzburg), Friedrich Lang (Tübingen), Jürgen Roloff (Erlangen), Rudolf Schnackenburg (Würzburg), Heinz Schwantes (Gera), Harald Schweizer (Tübingen), Michael Theobald (Tübingen), Erich Zenger (Münster). Die biblischen Vergleichsstellen wurden von Klaus D. Fricke neu durchgeprüft und ergänzt. Sieben Frauengruppen haben auf Einladung der Deutschen Bibelgesellschaft 1988/89 fast den gesamten Text durchgearbeitet, Anstöße aus der Sicht von Frauen notiert und Verbesserungsvorschläge unterbreitet. Kritik und Vorschläge wurden zusammengefasst und Hildburg Wegener in Band I der Reihe „Bibel im Gespräch“: *Die vergessenen Schwestern. Frauengerechte Sprache in der Bibelübersetzung, Stuttgart 1993*; dort sind auch die Namen der beteiligten Frauen verzeichnet. Während der Revisionsarbeit wurden die Übersetzer beraten durch Susanne Bucher-Gillmayer, Monika Fander, Hannelore Jahr, Renate Jost und Beate Stemmer.

An der Erfassung und wiederholten Korrektur der Text haben mitgewirkt Christine Hertel und Brigitte Reichel.

Nachwort zur Übersetzung, in: Gute Nachricht Bibel, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart 1997, S. 348.

28 SZÉCSI József

A Targum – a magyarázat magyarázata

A Biblia, a szent iratok nem egy kész iratgyűjteményként érkeztek el hozzánk, hanem időben alakultak, formálódtak egységes egészzé és nyerték el mai szövegformájukat. A létezés azonban örök, dinamikus formálódás. A Szentírás szövegeinek olvasását, megértését a nyelvi kommuni-

káció, a fordítás tette lehetővé. A héber nyelv ismeretének hanyatlása, az új nyelvi környezet szükségessé tette a zsinagógai istentiszteleten a szövegek fordítását, értelmezését. Ez értelmezést is jelentett, mégpedig a fordító aktuális teológiai magyarázatát.

The Targum – an explanation of the explanation

The Bible, the sacred scriptures, did not reach us as a complete and ready collection of documents, but they evolved over time to form a unified whole and took their current form. However, existence is an eternal, dynamic formation process. The reading and understanding of the texts of the Scriptures was made possible by communication and translation. The decline in the knowledge of Hebrew and the new linguistic environment made it necessary to translate the Hebrew liturgical texts. This also meant interpretation, which equals to the theological interpretation of the specific translator at the time.

29 SZUROMI Szabolcs Anzelm O.Praem

From Customary Law to the Written Legislation of the Church in the First Five Centuries

In my analysis, canon law is presented as de facto law, with theologically determined content – based on revelation – which constitutes an independent system of sacred law. Therefore, canon law, which has a specific method for analyzing canon law, must be considered as a genuine science with many disciplines and fields. This is the basis for understanding the uniqueness of canon law: it contains a system of canonical principles, built on one another, formulated at different periods in the history of the Church, a systematic corpus of norms regulating the Church's activity, and a precise interpretation of all that has been shaped by the day-to-day life of the Church, in accordance with the particular period and in a way that clearly preserves the doctrine that remains intact in all circumstances. The fulfilment of the mission entrusted to the Church in the so-called Great Mission Command (Mt 28:19), the administration of the sacraments and sacramentals, the ministries of the Church, the defense of the doctrine and independence of the Church, are the components which gradually gave rise to a clear canonical legal system, inseparable from the 'sacrum' and from divine law, which promoted the achievement of salvation, by writing down the oral – unwritten – customary law and

then, as a result of legislation at various levels, by a written law. However, it cannot be forgotten that the Church, since its foundation by Christ, has been a community with a definite Creed. This community is united by belonging to the New Testamental Nation. Thus, like other human communities organized on a national, geographical, cultural or even legal basis, the principles governing its internal life are expressed in a separate legal system closely linked to the community's specific Creed and its fulfilment of the intentions of her Founder.

30 TYROL, Anton

Kamaldulenser-Bibel in Červený Kláštor

Der Begriff „Kamaldulenser-Bibel“ bezeichnet die erste vollständige Übersetzung der Heiligen Schrift in die slowakische Sprache. Die allererste historische Übersetzung war die Übersetzung der heiligen Brüder Konstantin-Cyryllus und Methodius in Groß-Mähren im 9. Jahrhundert: es war die Übersetzung in die altslawische Sprache. Die Kamaldulenser-Bibel ist in der Hälfte des 18. Jahrhunderts in Valle Lechnitz in einem Kloster entstanden, der damals dem Kamaldulenser-Orden gehört hat. Es geht um ein einzigartiges literarisches Denkmal der slowakischen Sprache noch vor Anton Bernolák, einige Jahre vor der Legalisierung der slowakischen Sprache. Es wurde ein einziges Exemplar in katholischer Pfarrei Cifer bei Trnava in zwei Bänden bewahrt. Die Kamaldulenser-Bibel ist eine kommentierte Übersetzung und sie wurde auch für die liturgische Zwecke benutzt. In den 40-er Jahren des XX. Jahrhunderts hat diese Bibel der dortige Pfarrer Ľudovít Pavelič entdeckt. Im Jahre 2002 wurde sie in einer Faksimile-Edition in Paderborn gedruckt. Der Autor der Übersetzung ist unbekannt. Der Forschung der Kamaldulenser-Bibel wurden mehrere Projekte gewidmet.

31 WITKOWSKY, Vadim

Werden die Sünder durch den Glauben verurteilt? (Hebr 11,7)

In den Übersetzungen der neutestamentlichen Schriften, insbesondere in den deutschen, und auch in den Kommentaren, die gern gängig gewordene Deutungen der Übersetzer übernehmen, werden nicht selten die Besonderheiten des griechischen Originals zu wenig wahrgenommen bzw. deren Bedeutung wird stark heruntergespielt. Es steht eine Stelle aus dem 11. Kapitel des Hebräerbriefes zur Diskussion, an welcher der Patriarch

Noah von den Übersetzern und Auslegern oft als „die Welt durch seinen Glauben verurteilende“ präsentiert wird, obwohl auch andere Verständnismöglichkeiten bereits in der Spätantike bekannt waren und der Verfasser des Briefes vielleicht gar nicht der Meinung war, dass jemand durch den Glauben anderer „verurteilt“ werden kann.

32 ZSENGELLÉR József

Übersetzung des Gebetes von Manasse in Luthers Bibelübersetzung Karriere

Luther veröffentlichte das Gebet des Manasse im Laufe seines Lebens mehrmals auf Deutsch. In gewisser Weise bildet es auch den Rahmen für seine Arbeit als Bibelübersetzer, denn es war das erste und letzte biblische Buch, von dem er eine Übersetzung veröffentlichte. Die einzelnen Übersetzungen sind jedoch erstaunlich unterschiedlich. In diesem Beitrag werden wir diese Unterschiede und ihren übersetzungstechnischen und theologischen Hintergrund untersuchen.

Manassé imájának fordítása Luther bibliafordítói pályafutásában

Luther pályája során többször kiadta németül a Manassé imáját. Mondhatni egyfajta keretet is ad bibliafordítói tevékenységének, mivel ez volt az első és egyben az utolsó bibliai könyv is, melynek fordítását megjelen-tette. Az egyes fordítások azonban meglepő módon eltérnek egymástól. Jelen írásban ezeket az eltéréseket, azok fordítástechnikai és teológiai hátterét vizsgáljuk meg.

[REDACTED]